
OBLAST ŠKOLSTVÍ JAKO ZDROJ INTERFERENCE ČHYB

Věra Höppnerová*

Školství je bezesporu pro učitele němčiny oblastí blízkou, důvěrně známou, neboť je jeho pracovištěm. A přesto je právě tato oblast plná lexikálních úskalí a působení interlinguální interference je zde mimořádně silné. Není to náhodou – systémy školství se v jednotlivých zemích od sebe liší a jsou různě strukturované. Zde používaná označení – ať již slova domácí nebo cizí – mají často různou šíři významu.

Než se budeme věnovat rozboru různých typů mezijazykové asymetrie, uvedeme příklady slov, na která si musíme dát zvláště pozor. Potíže již začínají v předškolním věku, v mateřské škole. Ne přímo u jejího pojmenování – *der Kindergarten*, ale u označení zde působící učitelky, které není v němčině *Lehrerin*, ale je jím odvozené slovo *Kindergärtnerin*. To se dnes již oficiálně považuje za zastaralé a nahrazuje se pojmenováním *Erzieher/in*. Náplň práce této profese je ovšem daleko širší a patří k němu i výchova mládeže, péče o osoby s psychickými poruchami aj.

Po absolvování čtyřleté základní školy (*die Grundschule*) se cesty německých dětí rozcházejí. Navštěvují buď devítileté gymnázium, končící maturitou (*das Abitur*), šestiletou reálku (*die Realschule*), končící zkouškou *Mittlere Reife*, nebo pětiletou *Hauptschule* (II. stupeň základní školy). Alternativou k těmto třem školám je pětiletá všeobecná škola *Gesamtschule*, jejíž úroveň bývá často kritizována.

Vstupem na střední školu se v České republice ze žáka stává student. Ne však v Německu: Student na německém gymnáziu zůstává i nadále *Schüler*, ať již *Gymnasialschüler* (*Gymnasiast*) nebo *Fachschüler* – student na průmyslové škole – či *Realschüler*; student reálky. Ačkoli od našich studentů slycháme téměř výlučně „als ich am Gymnasium studierte“, studovat na německém gymnáziu nelze, gymnáziu lze jediné „besuchen“. Zajímavá je v této souvislosti i německá stupnice známek (*die Notenskala*). Na rozdíl od české se zde rozlišuje známek šest: sehr gut, gut, befriedigend, genügend, mangelhaft a ungenügend.

Potíže působí i ekvivalent českého „1.–4. ročník gymnázia“. Ve významu „třída“ odpovídá českému „ročník“ v němčině *die Klasse* a ne *der Jahrgang*, který označuje pouze osoby narozené ve stejném roce. A co ročník na vysoké škole? Ani zde se výběr správného ekvivalentu neobejde bez potíží. Pod vlivem slangového „v prvním jaru“ se student bez váhání rozhodne pro „im ersten Jahr“, místo správného „*Studienjahr*“. Potíže působí i výraz *Spoluzák*, kde němčina rovněž rozlišuje mezi střední a vysokou

* Vysoká škola ekonomická v Praze, Fakulta mezinárodních vztahů (hopp@vse.cz).

školou: na střední škole mu v němčině odpovídá *Mitschüler*, což pro vysokou školu nepřipadá v úvahu. Zde je správným ekvivalentem *der Kommilitone* nebo *der Studienkollege*.

Tímto se dostáváme na vysokou školu, kde je první starostí studenta zajistit si ubytování na koleji – *im Studentenwohnheim (Studentenheim)*, případně *in einer WG (Wohngemeinschaft)*, která se u nás označuje zatím nejednotně jako „společné bydlení“, „kolektivní bydlení“ nebo „share“. Označení *das Internat* se užívá pouze u zařízení pro děti a mládež. Na rozdíl od českého studenta hraje pro Němce roli rozdíl mezi *Universität* a *Hochschule*. Univerzita se sice těší větší vážnosti, je však teoreticky zaměřená, na rozdíl od vysoké školy, orientované více na potřeby praxe.

Stejně jako na německých školách máme i u nás studium bakalářské (*Bachelorstudium*) a magisterské (*Master-* nebo *Magisterstudium*). Během studia usiluje řada studentů o získání zahraniční praxe. Avšak pozor, v tomto případě již není praxe *die Praxis*, jak se většinou studenti domnívají, ale *das Praktikum*. Být / jet na studentskou praxi je pak *zum Praktikum sein / fahren*.

Výměnná či zahraniční praxe ovšem není přístupná pro každého, je třeba se o ni ucházet, popř. se zúčastnit konkursu. Ale za slovem *der Konkurs* se skrývá stejně zrádné slovo jako je *die Praxis*. *Der Konkurs* má v němčině pouze jeden význam – „bankrot“. Zúčastnit se konkursu proto není ani *der Konkurs*, nýbrž *an der Ausschreibung eines Stipendiums teilnehmen*.

Vedle praxe v zahraničí usilují studenti i o stáž. Pokud se jí rozumí krátkodobá pracovní činnost v podniku, jde opět o *Studentenpraktikum*, u delšího studijního pobytu o *Studienaufenthalt*. Po získání všech potřebných zápočtů (*das Testat, der Schein*), složení zkoušek (*die Prüfung, das Examen*) a obhajobě diplomní práce (*Verteidigung der Diplomarbeit*) čeká na české studenty slavnostní závěr studia – *promoce*. Ale ani zde nám německé *die Promotion* příliš nepomůže, neboť znamená slavnostní předání doktorských titulů a naši promoci čerstvých absolventů vysoké školy můžeme jen opsat jako „*feierliche Diplomübergabe*“ nebo „*Diplomübergabefeier*“. Co se týče samotné doktorské práce, je v němčině zajímavé označení jejího vedoucího, kterým je *der Doktorvater*.

Obraťme však pozornost od studentů k učitelům. Na střední i vysoké škole působí u nás profesori. Ale *der Professor* je titul, užívaný v Německu pouze na vysokých školách, jeho význam je tedy užší než v češtině. Na středních školách působí *Gymnasial-* nebo *Fachschullehrer*. U titulu *der Dozent* je tomu naopak. U nás je pro něj předpokladem nejen získání titulu Ph.D., ale i úspěšné obhájení docentské práce. V Německu jsou docenty všichni vyučující na vysoké i večerní škole a jiných zařízeních, sloužících vzdělávání dospělých. Tento u nás elitní titul tak může v Německu užívat mnohem širší okruh osob.

Stejně tak je tomu u *der Rektor*, u nás pouze reprezentant či nejvyšší funkcionář vysoké školy. V Německu je rektorem i ředitel reálné, základní či zvláštní školy.

Podobně široký záběr má v němčině také titul *der Ingenieur*, označující absolventa vysoké i odborné školy. V češtině je jeho nositelem pouze vysokoškolák, což odpovídá německému *der Diplom-Ingenieur*.

Kamenem úrazu je rovněž slovo *aprobace* – způsobilost vyučovat určitý předmět na určitém druhu školy. „Způsobilost“ označuje toto slovo v obou jazycích, ale pozor:

v němčině jde u *die Approbation* pouze o způsobilost k vykonávání povolání lékaře nebo lékárníka. Ne učitele – ten získává *die Lehrbefähigung*.

A jaké činnosti se váží k povolání učitele? Učitel učí, supluje nebo se nevyhne rekvalifikaci. Ve slovníku najdeme pro „učit“ mimo jiné i *lehren*, což také s oblibou užívají naši studenti. Ale *lehren* znamená především přednášet, vyučovat zejména na vysokých školách, šířit poznatky. Jde tedy o výraz spíše knižní, vhodnější je „*unterrichten*“.

Suplovat je na první pohled cizí slovo a „*supplieren*“ skutečně existuje, byť i jen v Rakousku. Německý ekvivalent zní „*vertreten*“ a odsuplovaná hodina je „*die Vertretungsstunde*“. A konečně „rekvalifikace“ – ani zde není jejím německým protějškem *die Requalifikation*, ale domácí slovo „*die Umschulung*“.

Jak vyplývá z uvedeného výčtu, projevuje se významová asymetrie nejčastěji u cizích slov, kde vede k interferenčním chybám. O jaké typy asymetrie jde?

Cizí slova, která si jsou v češtině a v němčině graficky i foneticky podobná, mají různý význam. Jedná se tedy o klasický případ zrádných slov, svádějících k nesprávnému užití. Mezi lexémy obou jazyků může být různý vztah:

1. Oba ekvivalenty mají **různou šíři významu**. Význam českého slova může být širší (student – Hochschulstudent, ale Gymnasialschüler; promoce – Doktorpromotion, ale Diplomübergabefeier; profesor – Universitätsprofessor, ale Gymnasiallehrer).

Jindy je širší význam německého slova (der Ingenieur i pro absolventa odborné školy; der Dozent pro každého učitele na vysoké i odborné škole aj. vzdělávacích zařízeních pro dospělé; der Rektor i pro ředitele reálných, základních aj. škol).

2. Polysémnímu slovu v češtině odpovídá **více ekvivalentů v němčině** (konkurs znamená 1. Bankrott a 2. Ausschreibung, praxe pak 1. Praxis a 2. Praktikum).
3. Významy cizích slov se kryjí jen **částečně** (aprobace – Approbation jen u lékařů a lékárníků).

Tyto typy asymetrie se vyskytují i u slov domácích – viz širší užití českého „učitelka“ i pro učitelku na mateřské škole, kde mu v němčině odpovídá *die Kindergärtnerin*. Rovněž „přednáška“ označuje jak pravidelné, regulérní přednášky na vysoké škole, tak i *Vorträge* na zejména mimoškolních institucích. Polysémnímu „ročník“ odpovídá *der Jahrgang* a *die Klasse*, jejíž paralelou je na vysoké škole *das Studienjahr*. Význam tohoto slova je tedy v češtině současně širší.

Cizímu slovu v jednom jazyce může v druhém jazyce odpovídat slovo domácí – viz rekvalifikace (*die Umschulung*) nebo suplovat (*vertreten*). Jindy jsou cizí slova v obou jazycích z různých zdrojů (stáž /z ruštiny/ – *Studentenpraktikum*, *Studienaufenthalt*; maturita – *Abitur*).

Určité významové paralely s rakouskou němčinou najdeme v omezené míře i v oblasti školství (maturita – *Matura*, profesor se užívá v Rakousku pro učitele na střední škole, suplovat – *supplieren* aj.).

Výčet lexikálních úskalí v oblastech školství vychází z interferenčních chyb v ústních i písemných projevech vysokoškolských studentů němčiny. Převážná většina se jich týká cizích slov, která se zde přes mnohé své výhody jeví jako „falešní přátelé“.

Literatura

- Akademický slovník cizích slov*. Praha : Academia, 1995. ISBN 80-200-0497-1 (soubor).
- BARANOVÁ, E. 2009–2010. Lexikálne úskalía zo školského prostredia. *Cizí jazyky*. 2009–2010, roč. 53, č. 1, s. 25–27. ISSN 1210-0811.
- DUDEN. *Deutsches Universalwörterbuch*. Mannheim; Leipzig; Wien; Zürich : Dudenverlag, 2006. ISBN 10: 3-411-05506-5.
- HÖPPNEROVÁ, V. 2006. *Zrádná slova v němčině*. Praha : Ekopress, 2006. ISBN 80-86119-68-8.
- PEŘINOVÁ, N.; LINHARTOVÁ, A. 1995. *Česko-německý a německo-český Slovník pro studium a praxi doma i v zahraničí*. Ostrava : Montanex, 1995. ISBN 80-85780-0907.
- www.berufe-lexikon.de.
- www.spiegel.de/schulspiegel/wissen/0,1518,545271,00.html.

THE SPHERE OF EDUCATION AS A SOURCE OF INTERFERENCE ERRORS

Abstract: Words of foreign origin can make learning a foreign language easier. However, a comparison of foreign words in Czech and their apparent equivalents in German in the sphere of education reveals numerous instances of different usage and meaning. This interference between languages can be a source of mistakes resulting in misunderstandings.

Keywords: interlingual interference, Czech, German, sphere of education

ADAMCOVÁ, L.; NĚMEČKOVÁ, T. a kol. *Rozvojová ekonomika*. 1. vyd. Praha : VŠE, Nakladatelství Oeconomica, 2009. 346 s. ISBN 978-80-245-1515-1.

Kniha je věnována problematice ekonomického rozvoje jednoho z hlavních segmentů světového hospodářství – rozvojových ekonomik. Objasňuje základní kategorie a teoretické přístupy ke koncepcím rozvoje. Dále obsahuje podrobnější analýzu změn v postavení rozvojových ekonomik ve světovém hospodářství od konce druhé světové války do současnosti a poukazuje na vnější i vnitřní aspekty prohlubující se ekonomické diferenciaci těchto ekonomik. V druhé a třetí části knihy jsou podrobněji analyzovány jednotlivé vnitřní a vnější faktory ovlivňující ekonomický rozvoj zemí tzv. třetího světa a jejich zapojení do mezinárodních ekonomických vztahů.